

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΝΕΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΕΒΡΟΥ

Φάνης Μαλκίδης

Περίληψη

Μια ολόκληρη περιφέρεια του Ελλαδικού κράτους, όπως είναι η Θράκη και πιο συγκεκριμένα ο Έβρος, αποτέλεσε για πολλά χρόνια ένα παραμεθόριο, ακριτικό χώρο, που ήταν ικανός να δεχτεί στρατιωτικά έργα και τους πρόσφυγες από τη Μικρασία, τον Πόντο και την Ανατολική Θράκη, οι οποίοι πολύ σύντομα έγιναν νέοι πρόσφυγες προς αναζήτηση εργασίας. Αυτά τα δεδομένα θα ενταθούν και θα πάρουν τρομακτικές διαστάσεις, αμέσως μετά την ένταξη της χώρας μας στο ΝΑΤΟ, όταν πλέον η περιοχή ανέλαβε και επίσημα το ρόλο του στρατιωτικού αναχώματος, με μόνα απαραίτητα έργα τα οχυρωματικά. Οι κάτοικοι του Έβρου θα αναζητήσουν μαζί μια καλύτερη τύχη στα πολυεθνικά εργοστάσια της (τότε) δυτικής Γερμανίας, του Βελγίου, της Ολλανδίας και στην Αθήνα, θα υπάρξει μια μεγάλη αγροτική έξοδος και θα συντελεστεί μια άνευ προηγουμένου δημογραφική κατάρρευση. Αυτή η δεύτερη, πιο έντονη πορεία μετανάστευσης και προσφυγιάς, που σημάδεψε και ψυχικά πολλούς ανθρώπους που ανδρώθηκαν απουσία προσφιλών τους προσώπων, θα αποτελέσει μια δύσκολη περίοδος για το χώρο.

Από το 1989 όταν το νέο σκηνικό, η νέα γεωγραφία, επανέφερε στην πολιτική και οικονομική επικαιρότητα τη Θράκη και τον Έβρο, που τώρα αποτελούσαν το εφιαλτήριο για τις αγορές των παρευξείνιων και βαλκανικών χωρών, θα αρχίσουν να γίνονται καθημερινή πρακτική, οι διακηρύξεις, οι εξαγγελίες και οι δεσμεύσεις. Θα αναδειχθεί ο ρόλος του Έβρου και ορισμένων πόλεων του και θα αρχίσει να βγαίνει από την αφάνεια η περιφέρεια, που για μισό και πλέον αιώνα αποτέλεσε το χώρο κατασκευής στρατοπέδων και δυσμενούς μετάθεσης για ανεπιθύμητους δημοσίους υπαλλήλους και στρατιωτικούς. Θα αρχίσουν να υλοποιούνται και να σχεδιάζονται έργα όπως το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης, ο αγωγός πετρελαίου Μπουργκάς Αλεξανδρούπολης, η Εγνατία οδός, ο Ευρωπαϊκός άξονας Νο 9 (Ελοϊνκι-Αλεξανδρούπολη) και άλλα, ενώ θα αναστραφεί για κάποιο χρονικό διάστημα το επενδυτικό ενδιαφέρον, που πριν ή κατευθυνόταν στην πα-

ροχή κινήτρων από πλευράς πολιτείας ή περιοριζόταν στην αποκόμιση της κρατικής επιδότησης.

Ενώ όλοι θα περίμεναν ότι ο νομός Έβρου θα έβγαινε πλέον από την απομόνωση και μετά από μια μεγάλη φάση κάμψης και παρακμής άρχισε μια περίοδος αναγέννησης, εντούτοις τα πρακτικά αποτελέσματα των κυβερνητικών, κομματικών, θεσμικών και προεκλογικών πολιτικών δεν ήταν τα αναμενόμενα.

Ο νομός Έβρου αντιμετωπίζει μια νέα δημογραφική αποψίλωση ιδιαίτερα έντονη είναι η φυγή της νέας γενιάς του -μόνο το 7% του ενεργού επιστημονικού δυναμικού επιστρέφει μετά το πέρας των σπουδών -στη δεκαετία του '60 έφευγαν τα καλύτερα χέρια στη δεκαετία του '90 φεύγουν τα καλύτερα μυαλά, 35 σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι κλειστά, 250 άτομα από την κωμόπολη των Φερών και 265 από το χωριό Ρίζια Ορεστιάδας έφυγαν το 1995 για τη Γερμανία και ήδη ο πληθυσμός του, με την τελευταία απογραφή έχει μειωθεί κατά 3%.

Η ανεργία στο νομό έχει φτάσει στο 20% και πλήττει τις νέες παραγωγικές ηλικίες και ιδιαίτερα τις γυναίκες, σοβαρά προβλήματα αντιμετωπίζουν οι Πόντιοι πρόσφυγες από την τώως Σοβιετική Ένωση που έχουν εγκατασταθεί στο νομό, η αγροτική παραγωγή μετά τις τελευταίες ζωνόσους έχει περιέλθει σε προπολεμικά επίπεδα, η απομόνωση εντείνεται και ειδικά των ηλικιωμένων, που μένουν μοναδικοί κάτοικοι σε πολλά χωριά του νομού, αυξάνονται οι αποκλεισμοί και μειώνονται οι ευκαιρίες για μόρφωση, εργασία, επικοινωνία, καλύτερη ποιότητα ζωής.

Στην εισήγηση γίνεται μια προσπάθεια να δοθεί η σημερινή οικονομική και κοινωνική κατάσταση σ' αυτόν το ακριτικό χώρο του Ελλαδικού κράτους και να διερευνηθεί περισσότερο το ήδη υπάρχον και ενεργό κύμα νέας μετανάστευσης, κύρια προς το εξωτερικό και μετά προς την Αθήνα. Αναλύονται τα δημογραφικά στοιχεία, η κατάσταση στον αγροτικό χώρο, τομέα που στηρίζεται ο νομός, η ερήμωση των κοινοτήτων, η κωλυσιεργία των έργων με την προφανή ανισοκατανομή εθνικών και ευρωπαϊκών πόρων μεταξύ κέντρου και περιφέρειας, που αποτελούν σοβαρά στοιχεία της αντίθετης κατάστασης από αυτήν που έχουν δημιουργήσει οι διακηρύξεις για το στρατηγικό ρόλο της περιοχής.

Η εισήγηση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η κατάσταση στο νομό Έβρου και γενικά στην περιφέρεια της Θράκης, δεν ανταποκρίνεται στην αριθμολογία και στη λογιστική παράθεση στοιχείων που εμφανίζονται σε μελέτες και σχέδια, δίνει άλλα οικονομικά και κοινωνικά κυρίως δεδομένα και αναδεικνύει το υπαρκτό ζήτημα της νέας μετανάστευσης-καινούριας προσφυγιάς σε λιγότερο από μισό αιώνα.

Θέλοντας να ερμηνεύσουμε τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην περιοχή της Θράκης και κύρια στη βορειοελλαδική περιφέρεια, θα πρέπει να ξεκινήσουμε την ανάλυση μας αμέσως μετά την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάννης

(1923), δίνοντας ιδιαίτερο βάρος στη διεθνή αυτή συμφωνία και στην ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ (1952) που άλλαξε αποφασιστικά τις προοπτικές, τις προτεραιότητες και τις κατευθύνσεις της χώρας, επηρεάζοντας καταλυτικά τις ιστορικές περιφέρειες της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Θράκης.

Το 1922 με τη φυγή του ελληνικού στρατού από τη Μικρασία και την Ανατολία, οι κάτοικοι αυτών των περιοχών αλλά και του ιστορικού Πόντου ακολουθήσαν τη γνωστή πορεία προσφυγιάς που ήδη είχαν γνωρίσει τα προηγούμενα χρόνια, κατά τη διάρκεια των εθνικών κινήματων (Νεότουρκοι), βαλκανικών συρράξεων και ενός παγκοσμίου πόλεμου. Η συνθήκη της Λωζάννης, «*Αίμα και πετρέλαιο*», «*Παγκόσμιος αγώνας δρόμου για το πετρέλαιο*» σύμφωνα με ευρωπαϊκές και αμερικανικές εφημερίδες, «*το μεγαλύτερο παζάρι του αιώνα μας*» (Χαραλαμπίδης, 1994: 46), αναθεωρεί τη συνθήκη των Σεβρών και εκφράζει την τάση ρεβιζιονισμού που επικράτησε αμέσως μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο (Γερμανία και άλλες χώρες, ηττημένη Οθωμανική αυτοκρατορία) κάτι που ομολογείται και από Τούρκους συγγραφείς όπως ο Mumtaz Soysal (Σαρρής, 1996). Με τη συνθήκη ανταλλάχτηκαν 1.200.000 Έλληνες ορθόδοξοι Τούρκοι υπήκοοι, με 360.000 μουσουλμάνους Έλληνες υπηκόους. Εξαιρέθηκαν οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και οι μουσουλμανικές ομάδες της Θράκης. Ενα μεγάλο μέρος προσφύγων από αυτές τις περιοχές της πρώην οθωμανικής αυτοκρατορίας και από το 1924 τουρκικής δημοκρατίας εγκαταστάθηκε στη Θράκη και ειδικότερα στο νομό Εβρου, για να ενισχυθεί ο ελληνικός πληθυσμός που λόγω γειτνίασης με την Τουρκία δεν αποτέλεσε χώρο παραμονής των μουσουλμάνων. Μια νέα πόλη που αποτέλεσε τον τόπο εγκατάστασης προσφύγων από το Κάραγατς που ο Βενιζέλος έχτισε για να αποτελέσει και το αντίπαλο πόλο στην Αδριανούπολη ήταν η νέα Ορεστιάδα.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1920 (χρονιά απελευθέρωσης της ελληνικής Θράκης-για τους Τούρκους ιστοριογράφους και πολιτικούς επιστήμονες Δυτική Θράκη (Λιάπης, 1992) και για τους Βουλγάρους ομολόγους τους νότια Βουλγαρία), *η περιοχή έγινε μια μεγάλη δεξαμενή προσφύγων*, που σύντομα αντιμετώπισαν τα μεγάλα προβλήματα στέγασης, εργασίας, κοινωνικής ένταξης που σε συνδυασμό με την ήδη καθυστερημένη ανάπτυξη της περιοχής παρουσιαζόταν οξυμμένα. Δε θα πρέπει να παραλείψουμε ότι ο χώρος για δέκα χρόνια έγινε πεδίο πολεμικών συγκρούσεων αλλάζοντας παράλληλα πολλούς κυβερνήτες (Βουλγαρία, διασυμαχική κατοχή κλπ) που συνηγόρησαν στην τραγική κατάσταση που βρήκαν η Ελληνική Γενική Διοίκηση Θράκης και οι πρόσφυγες. *Ο Έρνεστ Χεμινγκουέι, ο συγγραφέας του Ισπανικού Εμφυλίου, ανταποκριτής τότε στη Θράκη θα γράψει «Ένας στρατός που δεν ηττήθηκε, αποχωρούσε ακολουθούμενος από τα καραβάνια των προσφύγων».*

Για μια δεκαετία περίπου οι Έλληνες που εγκαταστάθηκαν στη Θράκη και ειδικότερα στον Έβρο ζούσαν με το όραμα της επιστροφής στις ιστορικές τους πατρίδες και αυτό είχε αντίκτυπο και στο «προσωρινό» που χαρακτήριζε την εγκατάστασή τους, που δεν ανταποκρινόταν πάντοτε και από την κρατική πολιτική που μοίραζε γη, έχτιζε οικίες και προετοίμαζε μόνιμη εγκατάσταση παρά τα αντίθετα που κατά (προεκλογικούς) καιρούς λεγόταν δεδομένης της μεγάλης μάζας ψηφοφόρων προσφύγων, που ήδη είχαν αρχίσει την πολιτική τους ενεργοποίηση με τη δημιουργία στη Βουλή, της προσφυγικής ομάδας βουλευτών. Οι αλληλέγγυες ελληνικές κυβερνήσεις που διαδεχόταν η μια την άλλη, κατέφευγαν στη λήψη αντιλαϊκών και αντιδραστικών μέτρων (λογοκρισία, απαγόρευση δημοσίων συγκεντρώσεων), για να κατασιγάσουν τα οξυμμένα πνεύματα, να αποπροσανατολίσουν την κοινή γνώμη και να αντιμετωπίσουν τα φλέγοντα ζητήματα, που αφορούσαν κυρίως τη διαρκή συρροή πολυάριθμων προσφύγων και την περιθάλησή τους. (Βακαλόπουλος, 1991: 440). ***Η αλλαγή επτά υπουργών Οικονομικών σε διάστημα λιγότερο των τεσσάρων μηνών από την επαναστατική κυβέρνηση Πλαστήρα, φανερώνει ένα μέρος της τραγικής κατάστασης.***

Το ελληνοτουρκικό σύμφωνο φιλίας Βενιζέλου-Ινονού (1930) που έθεσε οριστικό τέλος στην προσμονή επιστροφής των προσφύγων, σε αντίδραση τέσσερις πρόσφυγες βουλευτές του βενιζελικού κόμματος παραιτήθηκαν από το αξίωμά τους, ήταν και η απαρχή για να ξεκινήσει μια πολιτική για την περιοχή που πλέον δεν αφορούσε μόνο τους πρόσφυγες, που αντιμετώπισαν λόγω των πιστεύω τους την επίσημη κρατική εχθρότητα (βενιζελικοί οπαδοί, αντίθετοι με τις βασιλικές ραδιουργίες που τις θεωρούσαν υπεύθυνες του ξεριζωμού τους, ίδρυση εργατικών συνδικάτων κλπ), αλλά και τους γηγενείς που είδαν την περιοχή τους να αντιμετωπίζεται ως ξένο σώμα στο ήδη πληγωμένο μετά από δεκαετίες πολέμων, κρατικό Ελλαδικό κορμό.

Οι πιστώσεις για προσφυγική εγκατάσταση θα περικοπούν, η ήττα του Βενιζέλου, το αποτυχημένο κίνημα του 1935 και ο διωγμός από τους αντιπάλους του των οπαδών του θα σημάνουν μια νέα αρχή διώξεων που θα κορυφωθούν με την παλινόρθωση της βασιλείας και την άνοδο της δικτατορίας του Μεταξά, ενώ μετά από χρόνια θα αποδειχθεί πόσο διαβρωμένο, ήταν τα καθεστώτα που διαχειρίστηκαν τους πόρους για τους πρόσφυγες. Σε συνεδρίαση της Ελληνικής Βουλής, στις 5 Νοεμβρίου 1979, ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ τόνιζε ότι «***η μουσουλμανική περιουσία στα διάφορα στάδια της υπέστη άγρια εκμετάλλευση. Επτά τοις εκατό της περιουσίας εκείνης διατέθηκε για την αποκατάσταση των προσφύγων. Το υπόλοιπο, το 93% διασπαθίστηκε, που σημαίνει ότι έγιναν καταχρήσεις***» (Πρακτικά Βουλής). Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι από τους 1.220.000 πρόσφυγες που ήρθαν στο Ελλαδικό κράτος μετά το 1922, οι 107.607

εγκαταστάθηκαν στη Θράκη και μαζί με τη Μακεδονία, δέχτηκε το 93% των Μικρασιατών προσφύγων. Πολλοί απ' αυτούς έχουν ήδη «εγκαινιάσει» τη Μακρόνησο ως λοιμοκαθαρητήριο και έχουν περάσει από τις καραντίνες της Καλαμαριάς και του Πειραιά.

Συνδυασμός για την αρχή της πορείας εγκατάλειψης της περιοχής του οικονομικού μαρασμού, της κοινωνικής απομόνωσης, της περιθωριοποίησης ενός μεγάλου τμήματος του πληθυσμού, η δημιουργία ενός κλίματος φοβίας και φυγής, η ύπαρξη των μουσουλμανικών μειονοτήτων που λόγω εφαρμογής πολιτικών που δεν εκπορευόταν πάντα από την εσωτερική διακυβέρνηση αποτέλεσαν ένα έντονο σημείο τριβής προβληματισμού και έντονης σκέψης. Στα μέσα της δεκαετίας του 1930 θα απελαθεί όλη η παλαιομουσουλμανική ηγεσία των μειονοτήτων (θρησκευτικοί λειτουργοί, δάσκαλοι, πρώην βουλευτές, η λεγόμενη ομάδα των «150») με πίεση από την κεμαλική πλέον Τουρκία λόγω του κλίματος «φιλίας» που είχε δημιουργηθεί στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, ενώ στη δημιουργία ενός νέου περιβάλλοντος στην περιοχή συμβάλλει *και η ίδρυση του γενικού τουρκικού προξενείου Κομοτηνής, που πραγματοποιήθηκε με Ολλανδική ρηματική διακοίνωση!*

Σ' αυτήν την περίοδο του Μεσοπολέμου αρχίζει να δημιουργείται ο εφεδρικός ρόλος της Θράκης που φαίνεται και από την απλή παράθεση στοιχείων. Σε *σύνολο 115 ανωνύμων εταιρειών δεν υπάρχει καμιά στη Θράκη*. Το ποσοστό της αυτοαπασχόλησης φθάνει το 78%. Το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης πραγματοποιεί εξαγωγές 140 εκ. που αντιστοιχούν στο 3,5% του συνόλου των εξαγωγών. Μια κλίση αντιστοιχεί σε 2000 κατοίκους, ενώ το 1933 πεθαίνουν 576, μόνο από φυματίωση. *Την ίδια χρονιά σε ολόκληρη τη Θράκη υπάρχουν 6 Γυμνάσια, όταν στη Λακωνία λειτουργούσαν 26, στην Αρκαδία 20, στην Αργολίδα 17, στη Μεσσηνία 35 και στην Αχαΐα 23. Το ποσοστό αναλφαβητισμού ήταν 58%, διπλάσιο του μέσου εθνικού όρου και από τα 1600 γυμνασιόπαιδα, μόνο το 6% ήταν παιδιά αγροτών* (Κηπουρός, 1994: 30).

Το τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου θα βρει την περιοχή αρκετά πιο πίσω, μια και στο χώρο της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης εγκαταστάθηκαν ως κατοχικές δυνάμεις Γερμανοί και Βούλγαροι, με τους δεύτερους να επιδίδονται σε πρωτοφανείς αγριότητες και μαζικές εκτελέσεις, ενώ παράλληλα κατέστρεψαν ολοκληρωτικά τις όποιες υποδομές υπήρχαν στην περιοχή. Ο εμφύλιος πόλεμος θα είναι και αυτός εξίσου καταστροφικός με δεδομένες τις μεγάλες δυνάμεις των δύο αντιμαχόμενων χωρών, λόγω του ακριτικού χαρακτήρα της περιοχής που σήμαινε ότι υπήρχαν μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις που ενισχύθηκαν αμέσως μετά το «*ξεκαθάρισμα*» του παγκόσμιου πολιτικού τοπίου, που έφερε τη γειτονική Βουλγαρία στο επικίνδυνο για την εθνική ασφάλεια ανατολικό στρα-

τόπεδο και λόγω της ύπαρξης ενός οργανωμένου εργατικού προσφυγικού και αργότερου κομμουνιστικού πυρήνα.

Το 1952 με την ένταξη της Ελλάδας και την ταυτόχρονη της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ, η περιοχή αποτέλεσε στα πλαίσια του σχεδιασμού της βορειοατλαντικής συμμαχίας ένα χώρο ανάπτυξης στρατιωτικών σχηματισμών. Αρχίζει δηλαδή η εποχή του επίσημου εξαρτημένου Ελλαδικού κράτους, ενός κράτους πελάτη, μη εθνικού. Γιατί ένα κράτος που λέγεται εθνικό έχει ως βασικούς ρόλους την προστασία και τον έλεγχο της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, την ανάπτυξη και τον έλεγχο της αγοράς, τη συγκέντρωση του πλεονάσματος της τεχνολογίας και την αξιοποίηση των φυσικών πόρων, κάτι που δεν εκπληρώθηκε στη Θράκη, *ίσως επειδή η εκλογική της αγορά ήταν και είναι μικρή*. (Χαραλαμπίδης, 1994:47). Στην αντίθετη περίπτωση ένα κράτος που είναι εξαρτημένο ευνοεί και ενισχύει τη μετανάστευση, ιδιαίτερα σε ακριτικές περιοχές όπως στη Θράκη και τον Έβρο («*τα καλύτερα χέρια*») και την ταυτόχρονη προστασία των ξένων επενδύσεων. *Ελληνογαλλική σύμβαση «περί μεταναστεύσεως»* της 13/3/1954 (κυρώθηκε με το Ν.3112/55), *η Ελληνοβελγική σύμβαση «περί μεταναστεύσεως Ελλήνων εργατών εις Βέλγιον προς απασχόλησιν εις ανθρακωρυχεία»* της 12/7/57 (κυρώθηκε με το Ν.4121/60), *η Ελληνογερμανική σύμβαση περί επιλογής και τοποθέτησεως Ελλήνων εργατών εις Γερμανικάς επιχειρήσεις»* της 3/3/60 και *η Ελληνολλανδική σύμβαση «περί επιλογής και τοποθέτησεως Ελλήνων εργατών εν ταις Κάτω Χώραις»* της 13/9/66. (Μουσουρού 1991:179). Εγκατάσταση της Ντόιτσε Κομισιόν το 1960 στην Αθήνα, στα πλαίσια των γερμανοελληνικών διμερών συμφωνιών, μέχρι το 1973 που αλλάζει η γερμανική μεταναστευτική πολιτική. *Νόμος 2687/53 «περί επενδύσεων και προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού»*, που εγκωμιάζεται από τους ξένους, «*χώρες όπως η Τουρκία, η Ελλάδα κι ο Παναμάς ανοίγουν το δρόμο για τη δημιουργία της σωστής ατμόσφαιρας στις επενδύσεις μας*», Σ.Β.Ραντάλ αμερικανός πρόεδρος της Επιτροπής Ξένης Οικονομικής Πολιτικής. (Κηπουρός, 1994: 33). Παράλληλα η κατεύθυνση των επενδύσεων, εγχώριων και ξένων κατευθύνονται στο εμπόριο και την οικοδομή-πολυκατοικία («*το σαπιοκάραβο της στεριάς*» όπως το αποκαλεί η λογοτεχνία), στην εικοσαετία 1950-1970 σε σύνολο χρηματοδοτήσεων 380 δισεκατομμυρίων δραχμών μόλις τα 52 κατευθύνονται σε παραγωγικές επενδύσεις.

Η γειτνίαση με μια χώρα-μέλος του συμφώνου της Βαρσοβίας που στην ψυχροπολεμική εποχή, αποτελούσε μια διαρκή πηγή κινδύνου πολεμικής σύγκρουσης, είχε ως αποτέλεσμα να αποδοθεί στη Θράκη ο ρόλος του αναχώματος «στα σχέδια προέλασης και διάβρωσης του ελεύθερου κόσμου από τις χώρες του παραπετάσματος». Τα μόνα απαραίτητα έργα ήταν τα στρατόπεδα, ενώ οι υποδομές που είχαν αρχίσει να δημιουργούνται με λιγοστά εγχώρια και πολλά αλλοδαπά κεφάλαια.

λαια (σχέδιο Μάρσαλ «περί αναστήλωσης της καταστραμμένης Ευρώπης και αποτροπής του κομμουνιστικού κινδύνου» ύψους 13 δις δολαρίων για 16 χώρες) ταυτίζονταν με τις στρατιωτικές κινήσεις σε περίοδο θερμού επεισοδίου. Σύμφωνα με τα ψυχροπολεμικά δόγματα ασφάλειας η υπανάπτυξη της περιοχής ήταν προϋπόθεση για την υπεράσπισή της σε περίπτωση σύρραξης των δύο συνασπισμών. Έτσι οι δρόμοι, οι σιδηρόδρομοι, οι επικοινωνίες, οι παραγωγικοί τομείς ή είναι ανύπαρκτα ή θυμίζουν άλλες εποχές.

Ο νομός Έβρου κρατά εδώ πρωταγωνιστική θέση λόγω της άμεσης επαφής με τον αντίπαλο. Για παράδειγμα, ο σιδηρόδρομος στη Θράκη θα θυμίζει την εποχή εκείνη και μέχρι πρόσφατα, την εποχή του τελευταίου σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ, μια και η χάραξη του έγινε επί περιόδου του, με πολύ τραγικό αποτέλεσμα όσοι χρησιμοποιούσαν το τρένο για τη μεταφορά τους στο βόρειο κομμάτι του νομού να διέρχονται από τουρκικό έδαφος για 15 χιλιόμετρα. Αυτή η κατάσταση ανακόπηκε αναγκαστικά μόλις το 1977 και μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

Εκτός βέβαια από τις ανύπαρκτες πολιτικές που στέρησαν τη Θράκη, τον Έβρο, από την ανάπτυξη, υπήρξαν ενέργειες που εντάσσονται στο γενικότερο κλίμα της εποχής και είχαν ως αποτέλεσμα την αποσταθεροποίηση του χώρου και της συνέχισης μιας κατάστασης αβεβαιότητας. **Το 1955 η Ελλάδα θέλει τους Πομάκους, το αυτόχθονο αυτό Θρακικό φύλο, Τούρκους, μία συνισταμένη των μουσουλμανικών μειονοτήτων αλλά με την όξυνση των σχέσεων με την Τουρκία, τους θέλει Βούλγαρους.** Ένα μικρό παράδειγμα πως και στον τομέα αυτό έλειψε η ολοκληρωμένη, σχεδιασμένη πολιτική για την περιοχή.

Μια πολιτική που στηρίχτηκε στην άνδρωση του μοντέλου «υδροκεφαλισμός της Αθήνας-κατάρρευση της «επαρχίας», «αγροτική έξοδος-εργάτες-υπάλληλοι-κάτοικοι σε νέες σινοικίες στο λεκανοπέδιο», «αντιπαροχή (ο οικοδομικός τομέας μόνο στην εικοσαετία 1950-1970 παίρνει 157 δισεκατομμύρια δραχμές σε δάνεια που είναι τρεις φορές περισσότερα από τη βιομηχανία) - καταστροφή του αττικού περιβάλλοντος», «έργα στην πρωτεύουσα κατασπατάληση των εθνικών πόρων -αφαίμαξη της περιφέρειας, εξαναγκασμός σε μετανάστευση του εργατικού δυναμικού», εκτέλεση των εντολών των ξένων πρεσβειών - αδυναμία υλοποίησης της επιθυμίας της περιφέρειας για δημιουργία εθνικού κράτους και υπεράσπισης της χώρας». **«Η βιομηχανική ανάπτυξη έξω από την πρωτεύουσα υπόκειται σε μεγάλο βαθμό στην πρωτοβουλία και τον έλεγχο της Αθήνας... Η Αθήνα είναι πρώτα απ' όλα ένα κέντρο διανομής, κατανάλωσης και διοίκησης»** (Vermeulen, 1983 :116). Ο G.Burgel αποδίδει αυτήν την εξάρτηση του περιφερειακού χώρου από την πρωτεύουσα σε μια εξπρεσιονιστική παράσταση που παρομοιάζει την Αθήνα με **«ένα βαρύ κεφάλι σε ένα αδύναμο σώμα»**. (Burgel,

1976:23). Μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο η αναδιάταξη του χώρου γίνεται στα πλαίσια μιας διαδικασίας εκσυγχρονισμού, η οποία δεν είναι ισόρροπη και γι' αυτό υποτάσσει τον περιφερειακό χώρο στις ανάγκες της κεντρικής εξουσίας (Αυδίκος, 1994:47). Από την περίοδο της διείσδυσης του καπιταλισμού στις περιφέρειες ξεκινά η κεντρομόλα διαδικασία αστικοποίησης. Καθώς τα κοινωνικά δίκτυα συγκλίνουν στις πρωτεύουσες, οι αστικές αγορές ενισχύονται και ο βαθμός πρωτοκαθεδρίας της πρωτεύουσας επάνω στο υπόλοιπο οικιστικό δίκτυο επεκτείνεται. (Λεοντίδου, 1989: 30).

Από τα 5,5 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ (εγκρίσεις ξένων επενδύσεων στην περίοδο 1953-1983) εισάγονται μόνο τα 1.926.107.116, από τα οποία το 55% επενδύονται στην Αττική. ***Την ίδια στιγμή η Θράκη από το σχέδιο Μάρσαλ θα πάρει 9.623.219 δολάρια που αντιστοιχούν στο 0.5%!***

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 θα αρχίσει να δημιουργείται ένα μεταναστευτικό ρεύμα, από το νομό Έβρου κύρια προς τη Γερμανία και κατά δεύτερο λόγο προς Βέλγιο, Ολλανδία, (στην Ουτρέχτη το 54% των Ελλήνων μεταναστών κατάγονται από τη Θράκη, στο Χόρκμε το 49%, στο Οιστερβεικ το 40%, με τους Θρακιώτες να προέρχονται σχεδόν όλοι από τον Εβρο- Vermeulen, κ.ά, 1990:42), που ενισχύθηκε από τις συμβάσεις που υπέγραφε τότε το ελλαδικό κράτος, αφού αυτή η ερήμωση της περιφέρειας και η μετεξέλιξη του αγρότη σε «γκάσταρμπαιτερ στις Ευρωπαϊκές συμμαχικές χώρες, δουλεύοντας στις φάμπρικες και τις στοές, ήταν ευλογία για τον τόπο». ***Αρχίζει η εποχή όπου τη βόρεια Ελλάδα τη διαποτίζει η Γερμανία.*** Η μετανάστευση προς την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία που ξεκίνησε μια γενιά μετά την εγκατάσταση του πελώριου κύματος των Μικρασιατών προσφύγων, εμφανίστηκε σε μια στιγμή όπου ο μικροϊδιοκτητικός πολυτεμαχισμός και η κρίση της γεωργίας, σε συνδυασμό με την πολιτική που αναπτύχθηκε από την Αθήνα για την περιφέρεια, απειλούσαν τα θεμέλια της μακεδονικής και της θρακικής, ιδιαίτερα της εβρικής, αγροτικής κοινωνίας. Η μεταπολεμική Ελληνική μετανάστευση στη Γερμανία συνδέεται με τις υπάρχουσες αντικειμενικές συνθήκες στη χώρα αλλά είναι και απόφαση κάποιων να μεταναστεύσουν όχι γιατί δεν μπορούν να επιβιώσουν, αλλά και γιατί θεωρούν ότι με τη μετανάστευση αυτή θα επιτύχουν την υπέρβαση αντίξοων συνθηκών (Μουσούρου, 1991: 20). Η μετανάστευση εξασφάλισε σε όσους έφευγαν, άντρες και μετέπειτα γυναίκες, μια επίπονη εργασία, ελάχιστα ενδιαφέρουσα, αλλά καλοπληρωμένη. Έτσι, μπόρεσε να γίνει αποταμίευση να διοχετευτούν χρηματικοί πόροι ακόμη και σε εκείνους που έμεναν πίσω στην πατρίδα.

Οι κάτοικοι του νομού αρχίζουν να προμηθεύουν φτηνά εργατικά χέρια στην ευρωπαϊκή και ελληνική αγορά και σιγά-σιγά γίνονται πολυεθνικοί εργάτες στα εργοστάσια της βόρειας Ευρώπης ή υπάλληλοι στα πολυκαταστήματα και τις βιο-

τεχνίες της Αθήνας. Ειδικά στις αρχές της δεκαετίας του 1960 ρόλο στη μεταναστευτική κίνηση έπαιξαν και πολιτικοί λόγοι. Πολλοί από τους μετανάστες παρόλο που σήμερα η πλειονότητά της ψηφίζει Δεξιά, στον εμφύλιο πόλεμο είχαν ταχθεί με την Αριστερά και για πολλά χρόνια μετά τον πόλεμο η ζωή στο χωριό ήταν δύσκολη λόγω ακριβώς αυτού του πολιτικού τους παρελθόντος (Huyzendveld, 1978: 56). Υπολογίζεται ότι πάνω από 80000 Θρακιώτες ηλικίας 15-44 χρονών γίνονται μετανάστες αυτήν την περίοδο. Έτσι, πολύ γρήγορα, **από κατ' εξοχήν περιοχή εθνικών ευεργετών η Θράκη μετατράπηκε σε κατ' εξοχήν περιοχή εξαγωγής μεταναστών**. Από το 1958 αρχίζει η μαζική μετανάστευση των σαμοθρακιτών στην αστική περιφέρεια της Στουτγάρδης, στα τέλη του 1975 και με τη βοήθεια στατιστικών στοιχείων, δόθηκε η ευκαιρία να διαπιστωθεί ότι στην πρωτεύουσα της Βάδης-Βυτεμβέργης κατοικούσαν περισσότεροι Σαμοθρακίτες παρά Θεσσαλονικείς και ότι κατά συνέπεια η Σαμοθράκη βρισκόταν επικεφαλής των ελληνικών κοινοτήτων που τροφοδοτούσαν την πόλη της Στουτγάρδης με στρατιές μεταναστών. Το 1961 πάνω από ένα τρίτο του πληθυσμού του νησιού ήταν κάτω των 15 χρονών. Σήμερα πια -1976- σ' αυτήν την ομάδα ηλικιών ανήκει λιγότερο από το ένα πέμπτο και υπολογίζεται ότι υπάρχουν κιόλας περισσότεροι γέροι από νέους. Η δημογραφική εξάντληση που θα ήταν μακροπρόθεσμη προοπτική, έχει σήμερα μετατραπεί σε πραγματικότητα :εδώ και μια πενταετία, ο αριθμός των θανάτων ξεπερνάει τις επιτόπιες γεννήσεις. **Ένα τέταρτο αιώνα με εντατική μετανάστευση κατάφερε να καταβάλει ένα από τα τελευταία προπύργια του ζωντανού και γόνιμου κόσμου των νησιών του Αιγαίου** (Kolodny, 1985:13, 134). Η Θράκη το 1928 είχε 350.000 κατοίκους και σήμερα (1991) θα έπρεπε να έχει 700.000, αλλά πολλοί εξήγησαν το δημογραφικό της μόνο ως πρόβλημα τεκνοποιίας και όχι μετανάστευσης και εγκατάλειψης (Κηπουρός, 1994:176).

Το πρώτο μεταναστευτικό συνάλλαγμα μαζί με το ναυτιλιακό και το τουριστικό θα μηδενίσουν τα ελλείμματα και θα συμβάλουν στο «μεταπολεμικό οικονομικό θαύμα του μεγαλύτερου δείκτη ανάπτυξης στον κόσμο μετά την Ιαπωνία». **Την ίδια στιγμή αρχίζει να φαίνεται το κόστος αυτής της «ανάπτυξης» και του «θαύματος» στις κοινότητες του Έβρου** (βλ. πίνακες παραρτήματος με την εξέλιξη του πληθυσμού του νομού Έβρου από το 1951 έως το 1991), στη γενικότερη δημογραφική κατάρρευση της περιφέρειας, στο υπερτροφικό κράτος και στην παραμορφωμένη Αθήνα, καθώς και στις ανθρώπινες σχέσεις και την ψυχολογία, όταν πολλά παιδιά στον Έβρο και τη Θράκη μεγαλώνουν με τους ηλικιωμένους συγγενείς τους (παππούς, γιαγιά, κ.ά) και όχι με τους γονείς. Στη μετανάστευση υπάρχουν όλες οι ανθρώπινες δυστυχίες που προκαλεί το ξεριζώμα και η μεταφορά σε ένα υπερεκβιομηχανισμένο περιβάλλον, όπου αντί να αποκτήσει ο με-

τανάστης ένα αληθινό επάγγελμα είδε να του επιβάλλουν τους ρυθμούς της δουλειάς με βάρδιες.

Οι πρώτοι μετανάστες, συνήθως άντρες, θα πάρουν σε λίγο καιρό και τις συζύγους τους *«και αν πάμε καλά θα πάρουμε και τα παιδιά»*, ενώ επιδρούν καταλυτικά σε φίλους και γνωστούς, για να πάρουν την απόφαση για μετανάστευση. Στην πορεία προς τη μετανάστευση δεν λείπει η πολιτική παράμετρος που σε πολλές περιπτώσεις παίζει καθοριστικό ρόλο (Vermeulen, κ.ά, 1990:29). Στις ευρωπαϊκές χώρες όπου μαζί με τα προβλήματα στέγασης υπάρχουν αυτά της επικοινωνίας-γλώσσας ενώ ιδιαίτερη θέση κρατά η γυναίκα-μετανάστρια που συχνά επωμίζεται υπερβολικά βάρη, αρχίζουν να δημιουργούνται οι πρώτοι σύλλογοι-κοινότητες καταγόμενων από μία γεωγραφική περιοχή που ταυτίζονται συνήθως με τα διοικητικά όρια των κοινοτήτων καταγωγής τους, (π.χ *Σύλλογος Ορεστιάδιτών, Σουφλιωτών κλπ*): μία τάση συγκρότησης σε τοπικές ή εθνικές κοινότητες που την έχουν εσωτερικοί και εξωτερικοί μετανάστες (Τσαούσης, 1986:133).

Η διαδικασία δημιουργίας κοινοτικής δομής θα ανακοπεί ή θα επιβραδυνθεί, όταν κατέλαβε την εξουσία η χούντα το 1967 με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν οργανώσεις που είχαν ως στόχο τον έλεγχο των μεταναστών. Ετσι, όταν μια οργάνωση έπεφτε στα χέρια οπαδών της χούντας, οι αντιφρονούντες ίδρυναν δεύτερη σε αντιπαράθεση με την πρώτη. Οι σύλλογοι λειτούργησαν ως χώροι συνάντησης, ανταλλαγής απόψεων, επίλυσης κάποιων προβλημάτων που εμφανίζονται και για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ως χώρος διασκέδασης *«η έξοδος του σαββατόβραδου»*, πριν να δημιουργηθούν οι πρώτες επιχειρήσεις των Ελλήνων που σχετίζονται μ' αυτήν-εστιατόρια, «καφέ». Ήταν τιμή για κάποιον που καταγόταν από κοινότητα του Έβρου να ανήκει στο σύλλογο του χώρου εγκατάστασης, ενώ σημαντικό ρόλο παίζει η εκκλησία, όπου υπάρχει, στη διαδικασία διατήρησης των δεσμών με την ιδιαίτερη πατρίδα. Αργότερα, θέλοντας να κρατήσουν μια επαφή με το χώρο καταγωγής τους και βοηθώντας ταυτόχρονα τους παραμένοντες συμπατριώτες τους να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής, υλοποιούν ή ενισχύουν μια σειρά από έργα.: εκκλησίες, έργα υποδομής, αθλητικοί χώροι, αγορά πλοίου για τη δρομολόγησή του στη γραμμή Αλεξανδρούπολης-Σαμοθράκης (*«Ναυτιλιακή και Τουριστική Εταιρεία των Σαμοθρακιτών της Δυτικής Γερμανίας 1975»*, *ανώνυμος εταιρεία με μετοχές αξίας 5.500 μάρκων η μία*).

Όλα αυτά γίνονται ενώ έχει ξεκινήσει η αποταμίευση, η προσπάθεια για αγορά ακινήτου στην πατρίδα που τον πρώτο καιρό χρησιμοποιείται ως εισόδημα από την ενοικίαση του με την προοπτική, όταν υπάρξει επιστροφή να αποτελέσει την εργασία του παλινοοστούντα, τη μορφή της αυτοαπασχόλησης. Στην πορεία ανάπτυξης της οικοδομής και αγοράς ακινήτων από τους μετανάστες ή πα-

ραχώρησης στον εργολάβο με το σύστημα της αντιπαροχής συνέβαλαν και τα μακροπρόθεσμα δάνεια που χορηγήθηκαν στο νομό Έβρου με αποτέλεσμα, σύμφωνα με μελέτη του Υπουργείου Συντονισμού, ο όγκος των οικοδομών στο νομό να ξεπερνάει τα εννέα εκατομμύρια κυβικά μέτρα με την πλειοψηφία του μπετόν να απλώνεται στην Αλεξανδρούπολη, που αναλάμβανε τώρα έναν πρωταγωνιστικό ρόλο, με πολλούς παλινοστούντες Εβρίτες να αναζητούν τη συνέχεια της ζωής τους «στην όαση που είχε δημιουργηθεί μέσα στη μεγάλη έρημο του νομού».

Η τάση παλιννόστησης που εμφανίζεται στο νομό Έβρου από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, που φέρνει παράλληλα και συνάλλαγμα δεν αντιστρέφει την οικονομική και κοινωνική κατάσταση στο χώρο. Από το 1973 έως το 1980 υπολογίζεται ότι παλιννόστησαν περίπου 390.000 μετανάστες χωρίς να έχουν δημιουργηθεί οι συνθήκες απασχόλησης και ένταξης. Στην αρχή δόθηκαν κίνητρα για μικρές βιοτεχνικές και γεωργικές μονάδες στη Θράκη κυρίως αλλά και στην Κρήτη που δεν απέδωσαν σημαντικά αποτελέσματα. Οι μετανάστες δεν επιστρέφουν στην αγροτική τάξη στην οποία οι περισσότεροι ανήκαν πριν μεταναστεύσουν, δεν έρχονται να ενισχύσουν ποιοτικά και ποσοτικά την εργατική τάξη στην οποία ανήκαν κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στη ξένη χώρα, αλλά τουλάχιστον μεσοπρόθεσμα οι παλινοστούντες έρχονται να αυξήσουν μια μικροαστική τάξη που εμφανίζεται ιδιαίτερα διογκωμένη κατά τα τελευταία χρόνια. Η διογκωση αυτή αποτελεί ασφαλώς φαινόμενο με σοβαρές κοινωνικοπολιτισμικές επιπτώσεις (Μουσουρού, 1991:106).

Το 1973 θα ιδρυθεί στη Θράκη και θα λειτουργήσει την επόμενη χρονιά με έδρα την Κομοτηνή και παράρτημα στην Ξάνθη, το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ). Η ίδρυση ενός ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος στην περιοχή που συνδυάστηκε και με ανάλογες ενέργειες ή εξαγγελίες (Πανεπιστήμιο Κρήτης, Αιγαίου, Θεσσαλίας) εντάσσεται στη γενικότερη φιλοσοφία που διακατείχε εκείνη την εποχή την επίσημη οικονομική σκέψη της πρωτεύουσας για ίδρυση δημόσιων οργανισμών, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ως φορείς οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Είχε περάσει δηλαδή η περίοδος της δημιουργίας στρατοπέδων νεοσύλλεκτων και άρχιζε αυτή των πανεπιστημιακών σχολών. Έτσι πολλές φορές η δημιουργία πανεπιστημίου ήταν θέμα πολιτικών διαφορών, τοπικιστικών επιδιώξεων και κεντρικού σχεδιασμού, χωρίς να υπάρχει η σκέψη για ένα ολοκληρωμένο σχέδιο παρέμβασης στο χώρο λειτουργίας του. Στη Θράκη, μια καθαρά αγροτική περιοχή με φυσικούς πόρους ανεκμετάλλετους, με εργατικό δυναμικό που συνέχιζε τη μετανάστευσή του προς τις αγορές του εσωτερικού και του εξωτερικού, ιδρύθηκε η Νομική, «**το κύρος και το γόητρο της εποχής**», καθώς και η Πολυτεχνική σχολή, τμήμα πολιτικών μηχανικών, που εντάσσεται στη φιλοσοφία της παραγωγής περισσότερων εργολάβων αντιπαροχής.

Η έλλειψη πολιτικής για τη Θράκη και τον Έβρο συνεχίζεται και στην κρίσιμη δεκαετία του 1980, που περιορίζεται στην εξαγγελία και στη συγγραφή αναπτυξιακών προγραμμάτων που ή δεν υλοποιούνται καν ή αρκούνται στην κινητρολατρία μέσω των διάφορων αναπτυξιακών νόμων, αν και είχαν αρχίσει να έρχονται τα πρώτα μηνύματα αποκατάστασης της φυσικής κεντρικής θέσης της περιοχής, στην οικονομία του χώρου. Στη δεκαετία 1980-1990 ο πληθυσμός της Θράκης παρουσίασε μείωση 2% και αποτελεί την πλέον αραιοκατοικημένη περιοχή της χώρας με πυκνότητα μόλις 39 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1996: 15), ενώ την ίδια περίοδο εκπονούνται και τα πρώτα σχέδια ανάπτυξης. Πενταετές πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης 1988-92, Μεσογειακό ολοκληρωμένο πρόγραμμα Μακεδονίας-Θράκης 1986-93, Ειδικό αναπτυξιακό πρόγραμμα Θράκης 1989 κ.ά. Την ίδια περίοδο η Θράκη κατέχει την τελευταία θέση μεταξύ των ευρωπαϊκών περιφερειών το 1986-1988, σε κατά κεφαλήν ΑΕΠ η παραγωγικότητα είναι στην περιφέρεια χαμηλότερη τουλάχιστον κατά 30% από κάθε ισπανική π.χ περιφέρεια και θα συγκεντρώσει μόνο το 10% των επιδοτούμενων ιδιωτικών επενδύσεων από το 1982 έως το 1990. (ΣΒΒΕ, Στρατηγική ανάπτυξης της Θράκης τ. Β, 1996:12, 17)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Συγκέντρωση επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν στη Θράκη βάσει των ελληνικών αναπτυξιακών νόμων 1972-1978 (τρέχουσες τιμές σε χιλ.δραχμές)

Νομός	Ν.Δ 1312/72	Ν.Δ331/74	Ν.Δ 289/76	ΑΝ 849/78	ΣΥΝΟΛΟ
Έβρου	143.000	0	798.263	88.661	1.020.924
Ξάνθης	10.650	297	1.940.440	0	1.951.387
Ροδόπης	0	0	234.825	612.800	847.625
ΘΡΑΚΗ	153.650	297	2.964.528	701.461	3.819.936
ΕΛΛΑΔΑ	7.997.508	20.457	4.419.607	6.902.719	19.340.291

Πηγή: ΣΒΒΕ Στρατηγική ανάπτυξης της Θράκης τ. Α , 1996

Στη χρονική περίοδο όπου αναφέρεται ο πίνακας 1 η συμμετοχή της Θράκης στην προσέλκυση επενδύσεων του εξωτερικού ήταν σχεδόν μηδαμινή. Τα εισαχθέντα κεφάλαια εξωτερικού αντιπροσωπεύουν μόνο το 0,5% του συνόλου της χώρας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Συγκέντρωση των επενδύσεων
που εγκρίθηκαν για τη Θράκη βάσει του Ν.1262/82

Νομός	(εκ.δραχμές, τρέχουσες τιμές)	%ΣΥΝΟΛΟΥ
Έβρου	15.567	3,3
Ξάνθης	18.907	3,9
Ροδόπης	15.015	3,1
ΘΡΑΚΗ	48.689	10,3
ΕΛΛΑΔΑ	480.300	100,0

Πηγή: ΣΒΒΕ Στρατηγική ανάπτυξης της Θράκης τ. Α , 1996.

Σύμφωνα με μελέτη της Εμπορικής τράπεζας που έγινε το 1986, χρονική περίοδο δράσης του αναπτυξιακού νόμου 1262/82, ο μέσος Θρακιώτης έχει 2,5 φορές λιγότερες καταθέσεις από το μέσο Αθηναίο και παίρνει 7 φορές λιγότερες πιστώσεις από το κράτος (Εμπορική Τράπεζα, 1986:89). Το 1991 το κράτος «χρωστούσε» στη Θράκη 14 δισεκατομμύρια δραχμές για έργα υποδομής που ποτέ δε δόθηκαν. «*Το λεκανοπέδιο έχει εισοδήματα όμοια με αυτά τη βόρειας Ιταλίας και η υπόλοιπη χώρα δεν ξεπερνά το μέσο εισόδημα των Ινδιών*» θα πει γνωστός πολιτικός, ενώ συνεχίζεται η μετανάστευση και στη δεκαετία του 1980. Παράλληλα και σύμφωνα με στοιχεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας μεταναστεύουν στα τέλη της δεκαετίας του 1980, περισσότεροι Έλληνες απ' όσους παλινοστούν (Εμκε-Πουλοπούλου, 1990: 10).

Από το 1985 έρχονταν μηνύματα από τη Σοβιετική Ένωση του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ για τη γλάσνοστ και την περεστρόικα, στη γεωγραφία και στην οικονομία, στην αποκατάσταση δηλαδή των φυσικών όρων λειτουργίας του συστήματος του Εύξεινου Πόντου και των Βαλκανίων, όπου η Θράκη και ο Έβρος κρατούσε κεντρική θέση. Έρχονταν δηλαδή τα μηνύματα επαναφοράς της φυσιολογικής λειτουργίας της περιοχής κάτι που είχε διακοπεί τεχνητά και πολλές φορές βίαια, πριν μερικές δεκαετίες. Το 1989 πραγματοποιήθηκε και τυπικά αυτή η αποκατάσταση, με την πτώση του τείχους του Βερολίνου και τις ταχύτερες αλλαγές στις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ και έτσι η Θράκη βγαίνει από το παρασκήνιο, μια και τώρα δεν ήταν η στρατιωτική, η παραμεθόρια περιοχή, αλλά το «εφαλτήριο», το «σκαλοπάτι» Ευρωπαίων Αμερικανών και κάθε άλλου ενδιαφερόμενου για τη «διείσδυση» στις άγνωστες χώρες του τώως παραπετάσματος. Οι διακηρύξεις, οι εξαγγελίες για το νέο ρόλο της περιοχής και ιδιαίτερα του Έβρου που αποτέλεσε από ένα χρονικό διάστημα και ύστερα το κέντρο των διεθνών αναφορών, αφού άρχισε να συζητείται ο αγωγός μεταφοράς πετρε-

λαίου από την Κασπία θάλασσα, Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης, θα αρχίσουν να γίνονται καθημερινή πρακτική.

Θα αναδειχθεί ο ρόλος του Εβρου («**βρίσκεται στο σταυροδρόμι που ενώνει το Αιγαίο και τον Εύξεινο μεταξύ δύο ηπείρων**») και ορισμένων πόλεων του και θα αρχίσει να βγαίνει από την αφάνεια η περιφέρεια, **που για μισό και πλέον αιώνα αποτέλεσε το χώρο κατασκευής στρατοπέδων και δυσμενούς μετάθεσης για ανεπιθύμητους δημοσίους υπαλλήλους και στρατιωτικούς**. Θα αρχίσουν να υλοποιούνται και να σχεδιάζονται έργα όπως η επέκταση του λιμανιού της Αλεξανδρούπολης, η Εγνατία οδός, ο Ευρωπαϊκός άξονας Νο 9 (Ελσίνκι-Αλεξανδρούπολη) και άλλα, ενώ θα αναστραφεί για κάποιο χρονικό διάστημα το επενδυτικό ενδιαφέρον. Αποκορύφωμα του κρατικού ενδιαφέροντος η συγκρότηση διακομματικής επιτροπής από τη Βουλή για την ανάπτυξη της Θράκης (και του νησιών του ανατολικού Αιγαίου) και η συγγραφή του συναφούς πορίσματος (1992) όπου διατυπώθηκε «**η ομόφωνη βούληση του πολιτικού κόσμου της χώρας να αντιμετωπισθεί άμεσα με τον πλέον δραστικό και ολοκληρωμένο τρόπο το πολυδιάστατο ζήτημα της Θράκης**», καθώς και η μελέτη της ακαδημίας Αθηνών (1994) «**για την οποία αποτελεί άμεση εθνική προτεραιότητα η ανάπτυξη της Θράκης ενώ επιβάλλεται η ανασυγκρότηση και θωράκισή της**».

Οι δείκτες όμως των υποδομών παραμένουν στα ίδια ψυχροπολεμικά επίπεδα και παρά τις εξαγγελίες υπήρξαν οριακά αποτελέσματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Δείκτες δικτύου οδικών μεταφορών στη Θράκη

Πυκνότητα(km/km ²)	Έβρος	Ξάνθη	Ροδόπη	ΘΡΑΚΗ	ΕΛΛΑΔΑ
Εθνικού οδικ. Δικτ.1982	5,2	5,6	2,4	4,5	-
Εθνικού οδικ. Δικτ.1992	6,6	9,0	2,5	5,9	7,0
Οδικ. δικτ. καλής βατότητας, 1982	13,3	11,0	10,5	12,0	-
Οδικ. δικτ. καλής βατότητας, 1992	15,3	11,9	10,9	13,3	21,2

Πηγή: ΥΒΕΤ: Ελληνοτεχνική Α.Ε, Στάδιον Α.Ε, Infogroup Α.Ε, Αναπτυξιακή Μελέτη για την περιοχή της Θράκης, 1994.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Δείκτες τηλεπικοινωνιακής υποδομής στη Θράκη

	Έβρος	Ξάνθη	Ροδόπη	ΘΡΑΚΗ	ΕΛΛΑΔΑ
Κύριες τηλ. συνδέσεις /100 κατ., 1981	6,9	5,9	5,4	6,2	30,2
Κύριες τηλ. συνδέσεις /100 κατ., 1989	23,8	17,8	16,5	20,0	36,7
Κύριες τηλ. συνδέσεις /100 κατ., 1993	36,9	26,2	24,8	30,3	45,4
Συνδρομητικά κέντρα /100 κατ., 1989	1,97	1,89	2,13	2,00	4,95
Συνδρομητικά κέντρα /100 κατ., 1993	2,47	2,14	2,24	2,31	6,11
% μείωσης αιτήσεων, 1989-1993	90,1	69,4	60,6	79,6	61,8

Πηγή: ΥΒΕΤ:Ελληνοτεχνική Α.Ε, Στάδιον Α.Ε, Infogroup Α.Ε,Αναπτυξιακή Μελέτη για την περιοχή της Θράκης, 1994

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Δείκτες ενεργειακής υποδομής στη Θράκη

	Έβρος	Ξάνθη	Ροδόπη	ΘΡΑΚΗ	ΕΛΛΑΔΑ
καταν/ση ηλεκτρ. ενέργειας / κατ.,1981	0,9	1,0	0,5	0,8	1,8
καταν/ση ηλεκτρ. ενέργειας / κατ.,1991	1,9	2,1	1,4	1,8	3,0
% βιομηχανικής χρήσης, 1981	21,9	28,9	23,2	27,6	40,1
% βιομηχανικής χρήσης, 1991	18,8	42,7	24,9	27,8	44,7
καταν/ση (Mwh) /παραγωγή (kw)	133,6	-	-	304,6	3,3

Πηγή: Στατιστικές επετηρίδες ΕΣΥΕ 1981,1991.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Δείκτες επάρκειας/ποιότητας ανθρώπινων πόρων στη Θράκη

	ΘΡΑΚΗ	ΕΛΛΑΔΑ
% ανεργίας 1981	3,5	4,3
% ανεργίας 1992	7,7	8,8
% ανεργίας 1993	5,1	9,7
% αναλφάβητων 1961	29,5	17,8
% αναλφάβητων 1991	15,1	6,8
% χωρίς ολοκλήρωση δημοτικής εκπ/σης 1991	14,3	10,6
% αποφοίτων γυμνασίου 1991	9,2	10,8
% αποφοίτων λυκείου 1991	11,4	20,6
% αποφοίτων ανωτέρων σχολών 1991	1,4	2,0
% νοσοκομειακές κλίνες /1000 κατοίκους 1991	2,51 (-Αθήνα)	3,76
% φαρμακεία /κατοίκους 1991	0,75 (-Αθήνα)	0,66
% δείκτης βρεφικής θνησιμότητας 1991	12,4	9,0

Πηγή: ΣΒΒΕ Στρατηγική ανάπτυξης της Θράκης τ. Α , 1996.

Υπήρξαν πολλές δηλώσεις και εδάφια σε μελέτες του τύπου «η πρόκληση για τη Θράκη έγκειται στην αντιστροφή του μέχρι σήμερα μειονεκτηματός της (απομόνωση στην άκρη της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης) σε πλεονέκτημα (πύλη της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τις βαλκανικές και παρευξείνιες χώρες)» ή «οι οικονομικές και πολιτικές αλλαγές στις βαλκανικές και παρευξείνιες χώρες εκτιμώνται από όλους ως μία νέα πρόκληση» (ΣΒΒΕ Στρατηγική ανάπτυξης της Θράκης τ. Α , 1996:72,73) και «ο Έβρος θα παίξει καθοριστικό ρόλο στο νέο πολιτικό σκηνικό της περιοχής». Η πραγματικότητα όμως είναι άλλη.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αποφασίσει και έχει δρομολογήσει τη δημιουργία ενός συνόλου μεγάλων έργων που στοχεύουν στη δημιουργία μιας σειράς διευρωπαϊκών δικτύων επικοινωνιών-μεταφορών-ενέργειας. (Διευρωπαϊκά Δίκτυα, 1994:23). **Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα διευρωπαϊκά δίκτυα δεν έχουν χρηματο-**

δότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά καλύτερη χρηματοδότηση του δανείου κατασκευής του έργου.

Το σημαντικότερο για τον Έβρο και τη Θράκη έργο που εντάσσεται στα διευρωπαϊκά δίκτυα, είναι η κατασκευή της Εγνατίας οδού. Η νέα αυτή υποδομή αναμένεται να συμβάλει αποφασιστικά στην τόνωση των εμπορικών συναλλαγών και αναμένεται να έχει θετικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη, ενώ θα βελτιώσει καταλυτικά τη δυνατότητα πρόσβασης στη Θράκη, αφού το οδικό της δίκτυο «ακόμη και σήμερα θυμίζει το χθες» (Χαραλαμπίδης, 1988). Η Εγνατία περιλαμβάνει την κατασκευή 780 χλμ νέου αυτοκινητοδρόμου, δηλαδή νέα χάραξη. Τεχνικώς το έργο θα είναι ένας διπλός αυτοκινητόδρομος δύο λωρίδων ανά κατεύθυνση, ο οποίος θα παρακάμπτει μεγάλες πόλεις και ορισμένα τμήματα μονού αμαξιτού δρόμου προς ορεινές περιοχές από την Ηγουμενίτσα προς τη Θεσσαλονίκη. Το συνολικό κόστος εκτιμάται σε 2.480 εκατ. ECU, τα έργα έχουν ξεκινήσει το 1990 και προγραμματίζονται να ολοκληρωθούν πριν το 2002. Η Θράκη σύμφωνα με τις μελέτες θα έχει ωφέλεια από την Εγνατία στη μείωση της χρονικής απόστασης, μεταξύ των μεγάλων αστικών κέντρων της περιφέρειας, μεταξύ των παραγωγικών κέντρων και πυλών εξόδου της χώρας προς τις λοιπές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διευρωπαϊκή διακίνηση προς Τουρκία και Μέση Ανατολή, σύνδεση με τη Βουλγαρία μέσω των κάθετων αξόνων της. **Το κυριότερο όμως είναι ότι για πρώτη φορά στην ιστορία της Ευρώπης ταυτίστηκαν τα εθνικά δίκτυα με τα διεθνή και στη συγκεκριμένη περίπτωση, τα ελληνικά με τα ευρωπαϊκά, με τη Θράκη να πρωταγωνιστεί, αλλά για ακόμη μια φορά δείχθηκε αδιαφορία και αποφασίστηκαν να υλοποιηθούν αλλά έργα, αυτά της Αθήνας.**

Σήμερα όμως η Εγνατία οδός έχει έλλειμμα 400 δις για τα οποία έχει εξαγγελθεί ότι θα καλυφθούν είτε μέσω του Εγνατιόσημου ή μέσω αναζήτησης πόρων από τον ιδιωτικό τομέα με δυνατότητα εκμετάλλευσης του αυτοκινητόδρομου, για κάποιο χρονικό διάστημα. Ορισμένα τμήματα του υπάρχοντος οδικού δικτύου στη Θράκη «βαφτίζονται» Εγνατία και αναμένουν την ολοκλήρωση κάποιων κομματιών του διευρωπαϊκού δικτύου και τη σύνδεση του, μ' αυτά. **Με τον κάθετο άξονα Αλεξανδρούπολης-Ορμενίου τα «χερσαία Δαρδανέλλια»,** όπως ονομάζονται μια και παρακάμπτουν τα θαλάσσια, ο νομός Έβρου αποκτά συγκριτικό πλεονέκτημα στις μεταφορές, στις επικοινωνίες χωρίς όμως μέχρι τώρα να έχει υπάρξει δέσμευση για να αποτελέσει μέρος της Εγνατίας, έως τη στιγμή που η Ευρωπαϊκή Ένωση βλέποντας τη θέση και τη σημασία του στη γεωγραφία ενέταξε αυτό το κομμάτι στο διευρωπαϊκό δίκτυο Νο 9, Ελσίνκι-Αλεξανδρούπολη. Την ίδια στιγμή αντί για την Εγνατία, ένα δρόμο διεθνή, προγραμματιζόταν και υπήρχε εξ' ολοκλήρου χρηματοδότηση για τη λεωφόρο Σταυρού-Ελευ-

σίνας, ένα έργο «περιφερειακής ανάπτυξης που θα συμβάλει στην ισόρροπη ανάπτυξη του λεκανοπεδίου», όπως τονίστηκε κατά τη διάρκεια υπογραφής της σύμβασης κατασκευής του έργου. (Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ, τ.1516 29/7/96). Ο πίνακας 7 δείχνει την κατανομή του Α' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) που περιλαμβάνει τα ποσά που κατευθύνθηκαν στους μεγάλους οδικούς άξονες, στους σιδηρόδρομους και στο Αθηναϊκό Μετρό, που απορρόφησε περισσότερα σχεδόν από όλα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Κατανομές Α' ΚΠΣ (1989-1993) σε εκατ. ECU

Μεγάλοι οδικοί Άξονες	402
Σιδηρόδρομοι	321
Μετρό Αθηνών	400

Πηγή: Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 1994-1999, ΥΠΕΘΟ Αθήνα Ιούνιος 1993

Η Θράκη, ο Έβρος ζητούσε σιδηρόδρομο, αφού η κατάσταση θυμίζει και εδώ άλλες εποχές, αλλά η προτεραιότητα δόθηκε στην κατασκευή του Σιδηροδρόμου. Ενώ δηλαδή οι ανάγκες της χώρας ήθελαν την κατασκευή της σιδηροδρομικής Εγνατίας, η πρωτεύουσα αποφάσισε την υλοποίηση ενός έργου εθνικής σημασίας όπως ονομάστηκε το Μετρό. Και ενώ οι κατανομές των κονδυλίων εκσυγχρονισμού των σιδηροδρόμων, η κατασκευή νέου δικτύου (Ηπειρος, δυτική Ελλάδα) και της κατασκευής του Μετρό είναι εκ διαμέτρου αντίθετες, έως το 1993 το Μετρό είχε απορροφήσει 300 δις και ο σιδηρόδρομος 60 δις. Από τον Ιανουάριο του 1996 η απορρόφηση των κονδυλίων του Β' ΚΠΣ για το Μετρό έφτασε στο 16 %, για το σιδηρόδρομο μόλις άγγιξε το 5%. (Εφημ Επενδυτής, 23/7/96). Και ενώ η Ευρώπη δείχνει το δρόμο του εκσυγχρονισμού των εθνικών δικτύων και ιδιαίτερα του σιδηροδρόμου που πρέπει να προηγούνται των αστικών, στην Ελλάδα κατασκευάζονται Μετρό και λεωφόροι πρόσβασης στην Αθήνα και το αεροδρόμιο στα Σπάτα. (Παράλληλα υπάρχει η παραδοχή από τον πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ότι το 80% των κονδυλίων του Β' Κοινοτικού πλαισίου στήριξης κατευθύνθηκε έως τώρα σε έργα στην Αττική (Ζακ Σαντέρ, ημερήσιος τύπος, Ιούλιος 1997). Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται οι προτάσεις των δύο μεγάλων κομμάτων που διεκδικούσαν τη διακυβέρνηση της χώρας το 1993, για το Β' ΚΠΣ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Κατανομές Β' ΚΠΣ -Πρόταση Νέας Δημοκρατίας (σε δις δρχ)

	Συνολικό κόστος
Σιδηρόδρομοι	144
Μετρό Αθηνών	770
Μετρό Θεσσαλονίκης	80

Πηγή: Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 1994-1999, ΥΠΕΘΟ. Αθήνα, Ιούνιος 1993.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Κατανομές Β' ΚΠΣ -Πρόταση ΠΑΣΟΚ (σε δις δρχ)

	Συνολικό κόστος
Σιδηρόδρομοι	144
Μετρό Αθηνών	770
Μετρό Θεσσαλονίκης	80

Πηγή: Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 1994-1999, ΥΠΕΘΟ. Αθήνα, Ιούνιος 1993.

Ενώ λοιπόν όλοι θα περίμεναν ότι ο νομός Έβρου θα έβγαινε πλέον από την απομόνωση και μετά από μια μεγάλη φάση παρακμής και εγκατάλειψης θα άρχιζε η περίοδος αναγέννησης, εντούτοις τα πρακτικά αποτελέσματα των κυβερνητικών, κομματικών, θεσμικών και προεκλογικών πολιτικών δεν ήταν τα αναμενόμενα.

Ο νομός Έβρου αντιμετωπίζει μια νέα δημογραφική αποψίλωση, ιδιαίτερα έντονη είναι η φυγή της νέας γενιάς του-μόνο το 7% του ενεργού επιστημονικού δυναμικού επιστρέφει μετά το πέρας των σπουδών, 35 σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι κλειστά, 250 άτομα από την κωμόπολη των Φερών και 265 από το χωριό Ρίζια Ορεστιάδας έφυγαν το 1995 για τη Γερμανία (Μαλκίδης, 1997:56), όταν από τους 363.539 Έλληνες που κατοικούν στη χώρα, 23.000 είναι άνεργοι εκ των οποίων 4.000 είναι απόφοιτοι πανεπιστημίων, το μεγαλύτερο ποσοστό των ελλήνων ανέργων είναι ανειδίκευτοι η ομάδα που πλήττεται είναι 25-34 χρόνων και πέρα των 55, ενώ στο διάστημα 1989-1993 το 90% των νέων μεταναστών προέρχονται από τη Μακεδονία και τη Θράκη (Συνέδριο Ομοσπονδίας Ελληνικών Κοινοτήτων Γερμανίας, Ιούνιος 1997). Την ίδια στιγμή ο πληθυσμός του νομού στην τελευταία απογραφή έχει μειωθεί κατά 3%.

Η ανεργία στο νομό έχει φτάσει στο 20% και πλήττει τις νέες παραγωγικές ηλικίες και ιδιαίτερα τις γυναίκες. Σοβαρά προβλήματα αντιμετωπίζουν και οι Πόντιοι πρόσφυγες από την τώως Σοβιετική Ένωση, που έχουν εγκατασταθεί στο

νομό. Η ανεργία, η έλλειψη στέγης, η εκμετάλλευση, τα φαινόμενα πορνείας και αλκοολισμού και κλοπών, συνέπεια της ανέχειας και των απαράδεκτων συνθηκών διαβίωσης είναι εμφανή, ζητήματα που γίνονται πιο έντονα λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα του χώρου, ενώ οι αυτοκτονίες ατόμων που διαβιούν στους οικισμούς-γκέτο πληθαίνουν συνέχεια. Παράλληλα η μη επαρκής γνώση της Ελληνικής γλώσσας, τα φαινόμενα ρατσισμού που έχουν παρατηρηθεί στα πλαίσια της προσπάθειας απόκτησης άλλοθι για την έλλειψη αποτελεσματικότητας στην ανάπτυξη της περιοχής, πολλών τοπικών παραγόντων, με εκφράσεις «*οι (ρωσο)πόντιοι ευθύνονται για την ανεργία των ντόπιων*» κλπ. είναι καθημερινό φαινόμενο (Μαλκίδης, 1996β). Εδώ η υγιής και ολοκληρωμένη βάσει ενός σχεδίου, ενσωμάτωση των Ποντίων στον Έβρο, που να αντιμετωπίζει τα συγκεκριμένα προβλήματα, με την παράλληλη διατήρηση των ιδιαίτερων κοινωνικών και πολιτιστικών τους αξιών, είναι μια πράξη που εκφράζει τη θέληση όλων.

Η αγροτική παραγωγή στο νομό μετά τις τελευταίες ζωνοσους (αφθώδης πυρετός κ.ά) έχει περιέλθει σε προπολεμικά επίπεδα, ενώ και τα νέα ζώα που έρχονται ως αποζημίωση από τη θανάτωση των παλιών αντιμετωπίζουν πρόβλημα προσαρμογής με αποτέλεσμα να υπάρχουν πολλές απώλειες. Έτσι, σε συνδυασμό με τη γενικότερη αγροτική έξοδο που πραγματοποιείται, ο νομός Έβρου περνά τη φάση της ολοκληρωτικής κατάρρευσης, αφού η οικονομία του στηρίζεται κατά 50% στον πρωτογενή τομέα ενώ παράλληλα αυτή η έξοδος συνηγορεί στην εξάλειψη της πολυκεντρικότητας που είχε ο νομός με την ενεργό παρουσία πόλεων όπως το Σουφλί, το Διδυμότειχο και η ανάδειξη της μονοκεντρικότητας της Αλεξανδρούπολης.

Η πραγματική κατάσταση στο νομό Έβρου σήμερα, δεν συμβαδίζει με την παράθεση ευχολογίων που βρίσκονται μελέτες και σχέδια, αλλά δίνει διαφορετικά οικονομικά και κοινωνικά κυρίως μηνύματα και αναδεικνύει το υπαρκτό ζήτημα της νέας μετανάστευσης-καινούριας προσφυγιάς σε λιγότερο από μισό αιώνα. Η λήψη άμεσων μέτρων αναστροφής αυτού του υπαρκτού προβλήματος στη συγκεκριμένη περιοχή με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, νομίζουμε ότι θα πρέπει να αποτελέσει την προτεραιότητα στο πεδίο της πολιτικής. Εδώ όπου ο χρόνος δεν είναι ουδέτερος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΕΒΡΟΥ*

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφές 1951,1961,1971,1981 και 1991.

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1951
-Αλεξανδρούπολη: 18580
- Κοινότητα Φερών** : 4442 Δορίσκος: 578 Μοναστηράκι: 298
Αρδάνιο: 547 Καβησσός: 717 Πόρος :412
Επαρχία Αλεξανδρούπολης: 34166
-Δήμος Διδυμοτείχου: 8136
-Επαρχία Διδυμοτείχου: 39200
-Δήμος Νέας Ορεσιτιάδας :12832
-«Τρίγωνο» *** :Ορμένιο: 1209 Πτελέα: 772 Πάλλη: 413 Δίκαια: 980
Δίλοφος: 221 Μαράσια: 625 Κριός: 493 Καναδάς: 320 Αρζος: 433
Πλάτη:509 Ελαία: 709 Κόμαρα: 821 Κυπρίνος: 972 Θεραπειόν: 426
Μηλέα: 467 Πεντάλοφος :1363 Πετρωτά: 1637 Σπήλαιο: 887 Γαλήνη: 120
-Επαρχία Νέας Ορεσιτιάδας: 42831
-Κοινότητα Σαμοθράκης**** Σαμοθράκη: 1795 Αλώνια: 678
Λάκκωμα :548 Ξηρόποταμος: 452 Προφήτης Ηλίας: 415 Καμαριώτισσα :176.
-Επαρχία Σαμοθράκης :4258
-Δήμος Σουφλίου: 7435
-Κοινότητα Τυχερού***** : 2129 Κοινότητα Φυλακτού: 756
-Επαρχία Σουφλίου: 20885
Σύνολο Νομού Εβρου: 141340

*Στο παράρτημα παρουσιάζονται οι μεταβολές του πραγματικού πληθυσμού του νομού Εβρου σε μια προσπάθεια να διαπιστώσουμε τις μειώσεις που υπέστη ο χώρος κατά τις κρίσιμες δεκαετίες της μετανάστευσης αλλά και τις σημερινές, παρά τα αντίθετα λεχθέντα και εξαγγελθέντα για την αναβάθμιση του χώρου. Εκθέτονται οι πληθυσμοί των Δήμων του νομού και των Επαρχιών του καθώς και οι μεταβολές του πληθυσμού στις περιοχές «Τρίγωνο» στο βόρειο Εβρο και της Σαμοθράκης όπου εμφανίστηκε η μεγαλύτερη τάση φυγής.

** Ο Δήμος Φερών προήλθε από τη συνένωση των κοινοτήτων Φερών, Δορίσκου, Μοναστηρακίου, Αρδάνιου, Καβησσού και Πόρου και παρουσιάζεται ως Δήμος , από την απογραφή του 1991.

***Ως περιοχή "Τρίγωνο" στο βόρειο Εβρο ορίζεται, το κομμάτι του νομού με πλευρές τις συνοριακές γραμμές της χώρας με Βουλγαρία και Τουρκία και βάση τον ποταμό Αρδα, παραπόταμο του Εβρου τον οποίο τέμνει κάθετα.

****Η κοινότητα Σαμοθράκης εμφανίζεται ως Δήμος (για ιστορικούς σκοπούς) από την απογραφή του 1991 και στο παράρτημα παρουσιάζονται οι μεγαλύτεροι οικισμοί του νησιού.

*****Ο Δήμος Τυχερού προήλθε από την εθελοντική συνένωση των κοινοτήτων Τυχερού και Φυλακτού και παρουσιάζεται ως Δήμος, από την απογραφή του 1991.

ΛΠΟΓΡΑΦΗ 1961
-Δήμος Αλεξανδρούπολης :20987
-Κοινότητα Φερών: 4600, Δορίσκος: 581 Πόρος: 507 Αρδάνιο: 654
-Καθησός: 817 Μοναστηράκι: 364
-Επαρχία Αλεξανδρούπολης :38327
-Δήμος Διδυμοτείχου: 7894
-Επαρχία Διδυμοτείχου: 44169
-Δήμος Νέας Ορεστιάδας: 13948
-«Τρίγωνο»: Ορμένιο: 1347 Πτελέα :867 Πάλλη: 480 Δίκαια: 1181
Δίλοφος: 407 Μαράσια: 654 Κριός :261 Καναδάς: 373 Αρζος: 488
Πλάτη: 592 Ελαία: 845 Κόμαρα: 1119 Κυπρίνος: 1125
Θεραπειόν: 430 Μηλέα: 462 Πεντάλοφος: 1615 Πετρωτά: 1510
Σπήλαιο: 1009 Γαλήνη: 86
-Επαρχία Νέας Ορεστιάδας: 47624
-Κοινότητα Σαμοθράκης: 3830 (Σαμοθράκη: 1555 Αλώνια: 690
Καμαριώτισσα: 277 Ξηροπόταμος: 358 Προφήτης Ηλίας: 218 Λάκκωμα: 448.
-Επαρχία Σαμοθράκης: 3830
-Δήμος Σουφλίου: 7586
-Κοινότητα Τυχερού: 2470 Κοινότητα Φυλακτού: 815
-Επαρχία Σουφλίου: 23810
Σύνολο Νομού Εβρου: 157.760

ΛΠΟΓΡΑΦΗ 1971

-Δήμος Αλεξανδρούπολης: 25136
-Κοινότητα Φερών: 4430, Δορίσκος: 491 Πόρος: 404 Αρδάνιο: 504
Καθησός: 504, Μοναστηράκι: 369
-Επαρχία Αλεξανδρούπολης: 39720
-Δήμος Διδυμοτείχου: 8893
-Επαρχία Διδυμοτείχου: 37404
-Δήμος Νέας Ορεστιάδας: 12513
-«Τρίγωνο»: Ορμένιο: 815 Πτελέα: 546 Πάλλη: 385 Δίκαια: 1222
Δύλοφος: 264 Μαράσια: 492 Κριός: 199 Καναδάς: 308 Αρζος: 309
Πλάτη: 562 Ελαία: 754 Κόμαρα :900 Κυπρίνος: 1071 Θεραπειόν: 329
Μηλέα: 319 Πεντάλοφος: 1091 Πετρωτά :880 Σπήλαιο: 605 Γαλήνη: 59
-Επαρχία Νέας Ορεστιάδας: 39949
-Κοινότητα Σαμοθράκης: 3012 (Σαμοθράκη: 508 Αλώνια: 2 Καμαριώτισσα: 80
Ξηροπόταμος: 2 Προφήτης Ηλίας: 12 Λάκκωμα: 17
-Επαρχία Σαμοθράκης: 3012
-Δήμος Σουφλίου: 6214
- Κοινότητα Τυχερού: 2070 Κοινότητα Φυλακτού: 623
Επαρχία Σουφλίου: 18903
Σύνολο Νομού Εβρου: 138.988

ΛΠΟΓΡΑΦΗ 1981

-Δήμος Αλεξανδρούπολης: 35799
-Δήμος Φερών (Κοινότητα Φερών: 4917, Δορίσκος: 432 Πόρος: 392
Αρδάνιο: 513 Καθησός: 680 Μοναστηράκι: 379)
-Επαρχία Αλεξανδρούπολης: 50684
-Δήμος Διδυμοτείχου: 8571
-Επαρχία Διδυμοτείχου: 35796
-Δήμος Νέας Ορεστιάδας: 14727
-«Τρίγωνο»: Ορμένιο: 846 Πτελέα: 660 Πάλλη: 345 Δίκαια: 1082
Δύλοφος: 149 Μαράσια: 357 Κριός: 117 Καναδάς: 304 Αρζος: 300
Πλάτη: 599 Ελαία: 669 Κόμαρα: 892 Κυπρίνος: 1103 Θεραπειόν: 251

Μηλέα: 275 Πεντάλοφος: 931 Πετρωτά: 617 Σπήλαιο: 603 Γαλήνη: 40
-Επαρχία Νέας Ορεστιάδας: 42226
-Κοινότητα Σαμοθράκης: 2871 (Σαμοθράκη: 941 Αλώνια: 423)
Καμαριώτισσα: 546 Ξηροπόταμος: 118 Προφήτης Ηλίας: 207 Λάκκωμα: 423
-Επαρχία Σαμοθράκης: 2871
-Δήμος Σουφλίου: 5587
Δήμος Τυχερού: Κοινότητα Τυχερού: 2031 Κοινότητα Φυλακτού: 562
-Επαρχία Σουφλίου: 16909
Σύνολο Νομού Έβρου: 148.486

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991

-Δήμος Αλεξανδρούπολης: 38220
-Δήμος Φερών (Κοινότητα Φερών: 4637 Δορίσκος: 568 Πόρος: 307
Αρδάνιο: 448 Καβησσός: 749 Μοναστηράκι: 306)
-Επαρχία Αλεξανδρούπολης: 52556
-Δήμος Διδυμοτείχου: 8556
-Επαρχία Διδυμοτείχου: 32994
-Δήμος Νέας Ορεστιάδας: 14783
-«Τρίγωνο»: Ορμένιο: 967 Πτελέα: 569 Πάλλη: 285 Δίκαια: 1058
Δίλοφος: 148 Μαράσια: 323 Κριός: 113 Καναδάς: 309 Αρζος: 217
Πλάτη: 603 Ελαία: 611 Κόμαρα: 921 Κυπρίνος: 1320 Θεραπειόν: 203
Μηλέα: 200 Πεντάλοφος: 885 Πετρωτά: 608 Σπήλαιο: 590 Γαλήνη: 9
-Επαρχία Νέας Ορεστιάδας: 40049
-Δήμος Σαμοθράκης: 3083 (Σαμοθράκη: 719 Αλώνια: 356)
Καμαριώτισσα: 826 Ξηροπόταμος: 76 Προφήτης Ηλίας: 183 Λάκκωμα: 376
-Επαρχία Σαμοθράκης: 3083
-Δήμος Σουφλίου: 5015
-Δήμος Τυχερού Κοινότητα Τυχερού: 2004 Κοινότητα Φυλακτού: 486
-Επαρχία Σουφλίου: 15070
Σύνολο Νομού Έβρου: 143.752

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Αυδίκος, Β.** (1994): *Πρέβεζα 1945-1990: Οψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης*. Λαογραφική εξέταση. Πρέβεζα: Δήμος Πρέβεζας.
- **Βακαλόπουλος, Κ.** (1991): *Νεοελληνική ιστορία 1204-1940*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- **Βασιλόπουλος, Γ. και Μπιλά, Α.** (1995): *Περιφερειακές ανισότητες και πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα 1971-1991*. Αθήνα.
- **Burgel, G** (1976): *Η ανάπτυξη μιας μεσογειακής πρωτεύουσας*. Μετάφραση, Π. Ρυλμόν. Αθήνα.
- **Εκκλησία** (1986): *Ο Ελληνισμός στη Γερμανία*. Προοπτικές στα πλαίσια της Ευρώπης τ.3-6.
- **Εμκε-Πουλοπούλου, Η.** (1990): *Μετανάστες και πρόσφυγες στην Ελλάδα, 1970 -1990*. Αθήνα: Gutenberg.
- **Εμπορική Τράπεζα.** (1986) *Δυνατότητες παραγωγικών επενδύσεων Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης*. Καβάλα.
- **Huyzendveld, M.** (1978): *Griekse gastarbeiders terug naar huis*. Amsterdam: Antropologisch Sociologisch Centrum.
- **Καμαργιαννάκης, Ε. κ.ά** (1971): *Η Θράκη και ο Έβρος*. Αλεξανδρούπολη.
- **Καράγιωργας, Σ. κ.ά.**(1990): *Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα*. Αθήνα.
- **Κηπουρός, Χ.** (1994): *Η Θράκη θέλει αγώνα*. Αθήνα: Γόρδιος.
- **Kolodny, E.** (1985): *Η Σαμοθράκη στις όχθες του Νέκαρ*. Έλληνες Μετανάστες στη Στουτγάρδη. Αθήνα.
- **Κουφός, Ν.** (1994): *Καβύλη. Στη ροή του Έβρου και της ιστορίας*. Νέα Ορεσιάδα.
- **Λεοντίδου, Λ.** (1989): *Πόλεις της σιωπής. Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά 1909-1940*. Αθήνα.
- **Λιάπης, Α.** (1992): *Θράκη ή Δυτική Θράκη;*. Περιοδικό Ενδοχώρα, τ.15 , 1992.
- **Μαλκίδης, Φ.** (1996α): *Οι επιπτώσεις των μεγάλων έργων της Αθήνας στην περιφέρεια*. Εισήγηση στο Συνέδριο του ΤΕΕ και του Δήμου Αθηναίων «Ένα όραμα για την Αθήνα». Αθήνα, 18-21/11.
- **Μαλκίδης, Φ.** (1996β): *Προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού των Ποντίων προσφύγων στη Θράκη*. Εισήγηση στο Συνέδριο του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα. «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός». Θεσσαλονίκη, 24-26 /11.
- **Μαλκίδης, Φ.** (1997): *Νεολαία και Εθνικά Ζητήματα*. Αλεξανδρούπολη.
- **Μουσουρού, Λ.** (1991): *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg.
- **Μαντζουράνης, Γ.** (1974): *Έλληνες εργάτες στη Γερμανία* Αθήνα: Gutenberg.
- **Περιοδικό Ενδοχώρα** (1995): *Πρακτικά Α΄ Παγκοσμίου Συνεδρίου Θρακών*. Φέρες-Έβρος 15-18/8/94. Αλεξανδρούπολη.
- **Σαφρής, Ν.** (1996): *Η Συνθήκη της Λωζάνης*. Εφημ. Χρόνος, Κομοτηνή 17/3.

- **Σύνδεσμος Βιομηχάνων Βορείου Ελλάδας (ΣΒΒΕ)** (1996): *Στρατηγική ανάπτυξης της Θράκης* τ. Α και Β. Θεσσαλονίκη.
- **Τσαούσης, Δ.** (1986): *Κοινωνική Δημογραφία*. Αθήνα: Gutenberg.
- **Ψυχογιός, Δ. κ.ά.** (1987): *Οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός των αγροτικών κοινοτήτων*. Αθήνα.
- **ΥΠΕΧΩΔΕ.** (1996): *Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης*. Βιώσιμη Ανάπτυξη. Αθήνα.
- **Χαραλαμπίδης, Μ.** (1988): *Μια περιοχή έξω από το κράτος. Η Δυτική Θράκη*. Εφημ. Ελευθεροτυπία 14-15/7.
- **Χαραλαμπίδης, Μ.** (1994): *Εθνικά ζητήματα, γ' έκδοση*. Αθήνα: Γόρδιος.
- **Vermeulen, H.** (1983): *Urban Reseach in Greece στο Urban Life in Mediterranean Europe: Anthropological Perspectives* (εισαγωγή επιμέλεια Μ. Kenny and D. Kertzner, Urbana-Chicago-London.
- **Vermeulen, H. κ.ά.** (1990): *Έλληνες στην Ολλανδία*. Αθήνα.